

KS. ANZELM WEISS – LUBLIN

WIZYTACJA PARAFII WOLSZTYN W 1724 ROKU

Każdy historyk zajmujący się dziejami społeczno-kościelno-religijnymi wie, jak cennym źródłem dla jego badań są wizytacje kościelne¹. Zwykle dokumentacja wizytacyjna przechowywana jest w archiwach diecezjalnych i tam udostępniana. Wiele ksiąg wizytacyjnych, w postaci mikrofilmów, posiada Ośrodek ABMK KUL. Ze względu na ważkie treści akt wizytacyjnych, wydaje się, że każda z nich zasługuje na publikację. Tym motywowany, pragnę udostępnić wizytację parafii Wolsztyn z 1724 r.

Wspomniana parafia w latach trzydziestych XVIII w. była samodzielnym beneficjum kościelnym. Instytucji na nie dokonywała władza diecezjalna na podstawie prezenty patrona. W skład parafii wchodziło miasto Wolsztyn, wieś: Komorowo, Berzyna, Tłoki, Karpicko, Głodno. Należeli do parafii mieszkańcy młynów: Ruchockiego, Starego, Nowego i Nialeckiego. Na terenie parafii istniał kościół św. Katarzyny w Komorowie. Był w tej okolicy najstarszym, parafialnym. Po powstaniu miasta na przełomie XIV i XV w. wiodącą rolę przejął kościół w mieście. Dawną parafię komorowską zaczęto nazywać „wolsztyńską”. Kościół św. Katarzyny istniał nadal.

Na przedmieściach Wolsztyna usytuowany był kościół prozytularny Świętego Ducha, którego beneficjat obsługiwał położony w pobliżu szpital. Prepozytura stanowiła osobne beneficjum kościelne.

Z parafią Wolsztyn graniczyła od zachodu parafia Niałek. Była ona parafią starą, ale w opisywanym czasie, ze względu na ubóstwo uposażenia nie miała własnego proboszcza. Zarządzał nią proboszcz ks. dr Jan Jackowski, który otrzymał instytucję: „na kościół parafialny w Wolsztynie i filialny w Niałku”².

¹ Piszą o tym m.in. S. Litak, *Akta wizytacyjne parafii z XVI-XVIII wieku jako źródło historyczne*, ZN KUL, 5 (1962) nr 3 s. 41-58; S. J. Olczak, *Szkolnictwo parafialne w Wielkopolsce w XVII i XVIII wieku (w świetle wizytacji kościelnych)*, Lublin 1978; M. Surdacki, *Opieka społeczna w Wielkopolsce Zachodniej w XVII i XVIII wieku*, Lublin 1992.

² A. Weiss, *Parafia Komorowo-Wolsztyn w Polsce przedrozbiorowej*, Lublin 1987, s.146.

WIZYTATOR

Wizytacja została przeprowadzona na zlecenie biskupa poznańskiego Jana Joachima Tarły (1723-1732)³. Delegatem do tych zadań, w całym archidiakonacie pszczyńskim, został mianowany przez ordynariusza ks. Franciszk Libowicz. Miał on duże doświadczenie w tego rodzaju pracy, gdyż w latach 1718-1719 towarzyszył, jako sekretarz, bpowi Krzysztofowi Antoniemu Szembekowi w wizytowaniu diecezji poznańskiej. Posiadał doktorat św. teologii i obojga praw. Wysoko ceniony przez bpa J. J. Tarłę, który powiedział o nim, iż jest „mężem o wyróżniającym się usposobieniu, obdarzonym wyjątkowymi darami ducha, godny względem Nas i poprzedników Naszych najbardziej chwalebnych dobrodziejstw”. Nic zatem dziwnego, że został wizytatorem generalnym archidiakonatów Wielkopolski, kanonikiem katedralnym poznańskim i warszawskim. W latach 1702-1728 był proboszczem w Lesznie i Rydzynie⁴. Zmarł 25 VIII 1734. Przed śmiercią złożył na ręce penitencjarzy katedralnych poznańskich zapis sumy 3.000 złp celem ufundowania altarii swego imienia w katedrze poznańskiej⁵.

Wizytator, ks. kanonik Franciszek Libowicz, przybywał w Wolsztynie w dniach od 26 do 30 października 1724 r. Po zapoznaniu się z protokołami trzech, wcześniejszych wizytacji, w dniu 28 X 1724 r. sporządził opis kościoła parafialnego w Wolsztynie, wraz z wyposażeniem i dochodami oraz podał aktualne dane o stanie beneficium parafialnego. Informacje czerpał z dokumentów przedstawionych przez proboszcza, a także z autopsji, czyli osobistego oglądu opisanych obiektów. Owoc oględzin został zapisany w księdze wizytacyjnej kanonika Libowicza, pt „*Visitatio ecclesiae parochialis in oppido Wolsztyn anno Domini millesimo septingentesimo vigesimo quarto, die 28. mensis Octobris*”.

W dniach następnych kan. Libowicz zwizytował inne beneficja i kościoły na terenie szeroko rozumianej parafii wolsztyńskiej. Były to: kaplica czyli kościół szpitalny na przedmieściu, kościół św. Katarzyny w Komorowie i kościół w Niałku. Każde badane beneficjum czy świątynia doczekała się własnego protokołu wizytacyjnego. Dlatego publikuję je, jako odrębne jednostki.

³ J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 1, Poznań 1964, s. 111.

⁴ Cyt. za K. Kaczor, *W Polsce przedrozbiorowej*, w: *Dzieje parafii św. Mikołaja w Lesznie*, red. K. Kaczmarek, Leszno 1995, s. 79-80.

⁵ Nowacki, *Dzieje*, t. 1, s. 371-372.

PODSTAWA WYDANIA

Do naszych czasów zachowała się oryginalna księga wpisów akt wizytacji przeprowadzonych przez kan. F. Libowicza. Nosi ona tytuł: „Acta Visitationum archidiaconatus Pszczeviensis a Francisco Libowicz canonico Posnaniensi, de mandatu Joannis Joachimi de Szczekarzewice Tarło episcopo Posnaniensis A. D. 1724-1725”. Przechowywana jest w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu, pod sygnaturą: AV 22. Interesujący mnie tekst znajduje się na kartach od 99 do 109v.

Z tej księgi wizytacyjnej został sporządzony urzędowy odpis, (tzw. instrument notarialny), ale tylko dla kościoła w Wolsztynie (obejmuje k. 99 do 104 v. – księgi AV 22). Wiarygodność dokumentu potwierdził przyłożeniem pieczęci doktor obojga praw ks. kan. Wojciech Wyskota Zakrzewski, kustosz katedralny, wikariusz *in spiritualibus* i oficjał generalny poznański. Tekst przepisał Tomasz Jągrowski notariusz substytut zatrudniony w Konsytorzu Generalnym Poznańskim. Wspomniany dokument jest przechowywany w Archiwum Parafii Wolsztyn (APW), w poszycie oznaczonym sygnaturą Zg.53/41 nr 227. Nosi tytuł: „Akta parafii Wolsztyn tyżące się dokumentów kościelnych (1510-1820)”. W poszycie tym, o tekturowych obwolutach, oprawiono w jedną jednostkę archiwalną szereg oryginalnych dokumentów lub notarialnie uwiarygodnionych pism, ważnych dla dziejów parafii. Jednostka ma paginację ciągłą. Interesujący mnie dokument pt. *Visitatio ecclesiae parochialis Wolsztynensis Liboviana 1724* (k. 21v) liczy 8 kart (od 14 do 21) dobrego, szarego papieru, o wymiarach 34 cm na 20,8 cm. Sporządzony został najwcześniej w drugiej połowie 1775 r., a przed październikiem 1777 roku⁶. W tym bowiem roku dokument znajdował się w archiwum parafialnym, co stwierdził swym podpisem wizytator ks. kan. Kajetan Gliszczyński (k. 21v).

Jako podstawę publikacji pierwszej części relacji (Nr 1) wzięłem tę uwierzytelnioną kopię. Wartość prawna jest ta sama. Zdecydowały o tym względy praktyczne. Była dla mnie dostępna w archiwum parafialnym i bardziej czytelna. Jednocześnie skonfrontowałem ten tekst „wolsztyński” z tekstem wizytacyjnym księgi wpisów. Nie stwierdziłem zasadniczych różnic. Odrębności dotyczą jedynie zapisu dat i liczb. W „Księdze wizytacji” są one pisane cyframi arabskimi, w dokumencie „parafialnym” – słownie.

W archiwum parafialnym wolsztyńskim brak jest dalszych części wizytacji Libowicza dotyczących innych instytucji kościelnych na terenie parafii. Uzna-

⁶ Wspomniany dokument uwierzytelnit swoją pieczęcią ks. kan. Wojciech Zakrzewski będący jednocześnie wikariuszem generalnym i oficjałem. Te ostatnio wymienione funkcje zaczął pełnić od 25 VIII 1775 r. (Nowacki, *Dzieje*, t. 2, s. 221). Był on w archiwum parafialnym w czasie wizytacji przeprowadzonej 11 X 1777 r. przez Kajetana Gliszczyńskiego.

łem za stosowne uzupełnić to korzystając z „Księgi wizytacji” (AV 22), w oparciu o mikrofilm przechowywany w Ośrodku ABMK w KUL.

Sam oryginalny tekst wizytacji Libowicza zapisany został pismem, które można nazwać, według klasyfikacji A. Gieysztor, kancelareską potoczną. Pozostawała ona pod wpływem manieryzmu i baroku, co wyraża się w tym, że pismo występuje w postaci wybujałych, rozchwianych i dynamicznych lasek górnych i dolnych, niekiedy powyginanych i szczególnie niespokojnych⁷. Rzeczywiście pismo oryginalnej księgi wizytacji Libowicza nie jest ani ładne ani łatwe w czytaniu. Stało się tak za sprawą często stosowanych zawijasów, niekonwencjonalnych liter, rozdzielonych wyrazów, skrótów. Czytania nie ułatwia fakt, że w wielu miejscach, na odwrocie karty (verso), „przebija” tekst ze strony poprzedniej. Również złe mikrofilmowanie sprawiło, że słowa na prawej stronie są „ucinane”.

Wizytacja Libowicza objęła na terenie parafii wolsztyńskiej cztery instytucje kościelne. Dla każdej z nich został sprządzony oddzielny protokół, dlatego publikację dzieli na 4 części i tak je numeruję.

Nr 1

Wizytacja kościoła parafialnego w Wolsztynie

Wolsztyn, 28 października 1724

Ks. kanonik Franciszek Libowicz wizytuje parafię i opisuje z autopsji kościół parafialny i instytucje kościelne w mieście Wolsztyn oraz beneficjum parafialne.

Or. AAP. sygn. AV 22 k. 99-104.

Kopia uwierzytelniona. APW sygn. Zg. 53/41 nr 227 k. 14-21.

/k. 14/

Visitatio ecclesiae parochialis in oppido Wolsztyn per olim perillustrum reverendissimum Franciscum Libowicz UJD praepositum Lesnensem anno Domini millesimo septingentesimo vigesimo quarto, die vigesima octava mensis Octobris, expedita, tenoris eiusmodi:

Visitationes huius ecclesiae productae sunt tres.

⁷ A. Gieysztor, *Zarys dziejów pisma łacińskiego*, Warszawa 1973, s. 192.

Prima perillustris Andreae Swinarski⁸ Posnaniensis canonici de anno millesimo sexcentesimo quadagesimo primo die undecima Martii.

Altera perillustris Korzeniowski⁹ de anno millesimo sexcentesimo octingentesimo septimo die vigesima sexta mensis Januarii.

Tertia ejusdem de anno millesimo sexcentesimo nonagesimo primo die octava Decembris.

Ecclesia est lignea, vetus egens reparatione maxime in tecto quod stillat.

Tituli B. V. Mariae Assumptae et SS. Petri et Andreae apostolorum, consecrata per rndum Baykowski¹⁰, suffraganeum Posnaniem anno millesimo sexcentesimo trigesimo octavo. Dies anniversaria Dedicationis celebratur dominica penultima ante adventum.

Erectio non habetur. Sed in vim illius est extractus ex „Libro beneficiorum dioecesis Posnaniensis”¹¹.

Habentur indulgentiae plenariae pro festo SS. Petri et Andreae apostolorum ad huc ad sexennium duraturae.

Jus patronatus est magnifici Casimiri Niegolewski capitanei Pobiedziscensis¹².

Adm rndus Joannes Jackowski¹³ philosophiae doctor adpraesens est huius ecclesiae parochus. Ad presbiteratum per illustrissimum dominum Petrum Tarło¹⁴ episcopum Posnaniensem rite anno millesimo septingentesimo decimo nono die vigesima nona Julii ordinatus a quo illrmo patentes literas testimoniales ordinationis ob absentiam pro tunc rndi capellani /k. 14 v/ non accepit. Anno dein millesimo septningentesimo vigesimo primo die decima nona Februarii ad hanc ecclesiam canonicè institutus et eodem anno die vigesima quarta Februarii introductus. Facultate absolvendi a casibus reservatis Sedi Ordinariae instructus iuxta producta desuper documenta.

Altaria sex. Maius altare habet imaginem B.V. Mariae Assumptae. Structura altaris vetus, mensa consecrata in qua est tabernaculum ligneum bene

⁸ Ks. Swinarski Andrzej herbu Poraj wszedł do kapituły poznańskiej w 1631 r. jako kanonik. Piastował szereg urzędów i godności. Od 1651 do 1655 był wikariuszem generalnym poznańskim i oficyałem (Nowacki, *Dzieje*, t. 2, s. 218).

⁹ Korzeniowski Teodor, kanonik gnieźnieński i proboszcz kościański. Od 1681 do 1704 archidiakon pszczyński (Nowacki, *Dzieje*, t. 2, s. 296).

¹⁰ Baykowski z Zalesia Jan bp enneński. Od 1629 do 1650 sufragan poznański (Nowacki, *Dzieje*, t. 2, s. 187).

¹¹ Wydał ją pt. „Księga uposażenia diecezji poznańskiej z roku 1510”, Poznań 1950 – J. Nowacki. Wspomniany w tekście wypis znajduje się w Archiwum Parafii Wolsztyn Zg. 53/41 nr 227 k. 59 i 59 v.

¹² Kazimierz Niegolewski właściciel Wolsztyna w latach 1702 do 1728 (A. Weiss, *Parafia Komorowo – Wolsztyn w Polsce przedrozbiorowej*, Lublin 1979, s. 150).

¹³ Jan Jackowski proboszcz wolsztyński i niałecki 1721 – 1729 (Weiss, dz.cyt. s.146).

¹⁴ Piotr Tarło bp poznański 1720 – 1722 (Nowacki, *Dzieje*, t. 2, s. 110).

clausum in quo in pixide argentea integre deaurata SS. Eucharistiae Sacramentum decenter asservatur. Clavis vero in sacristia tenentur. Foundationes promissis ad hoc altare absolvendis sunt videlicet: census a florenis centum septuaginta per honestum Gasparum Bem¹⁵ simplici chyrographo manuali anno millesimo septingentesimo vigesimo tertio diebus decima et vigesima quinta Junii. Item census florenorum duodecim a florenis centum quinquaginta chyrographo simplici die prima Januarii anno millesimo septingentesimo decimo sexto per Synagogam Judaicam Wolsztynensem assecuratus. Item census florenorum octo a florenis centum chyrographo simplici per generosum Chrystianum Conradum Dziembowski¹⁶ assecuratus foundationis Misiaka¹⁷. Super quam summam apud oppidum Wolsztynensem est eiusdem gnosi dni haeredis in Wroniawy charta bianca obligatoria.

Altare minus habet imaginem Depositionis de Cruce SS. Corporis Dni Nri Jesu Christi procedendo a cornu evangelii majoris altaris. Foundationem habet census a florenis quinquaginta per famatum Chudy¹⁸ super domo et horto anno millesimo sexcentesimo septuagesimo septimo die decima tertia Januarii et alius /k. 15/ alterius census a florenis quinquaginta per famatum Cichy¹⁹ super domo chorto pomario, anno et actu eodem inscripti.

Altare minus ad columnam B.V. Mariae Assumptae mensam habet non consecratam. Foundationem habet Confraternitatis Literatorum, per erectionem anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo secundo die duodecima Maii Posnaniae confectam, super censu florenorum floren unius et grossorum semiocto a summa florenorum octingentorum septuaginta quinque, cum obligatione cantandarum et legandarum missarum per annum centum nonaginta novem. Accessit deinde census florenorum viginti quator florenorum anno millesimo sexcentesimo septuagesimo quarto die sexta Martii in consistorio Posnaniensi approbatus a summa florenorum trecentorum. Accesserunt recentiores foundationes in toto census florenorum quadraginta duorum a summa florenorum sexcentorum nunc primum inscribenda et approbata. Ob impossibilem subsistentiam nullus presbyter vult altaristam agere hujus altaris per institutionem. Supellex huius altaris commista est cum suppellectili ecclesiae ita ut discerni nequiat.

Altare minus tituli SS. Angelorum Custodum mensam habet non consecratam foundationem etiam quam investigare impossibile erat ob crebras mutationes parochorum et commendas ecclesiae ordinarie perniciosas.

Altare minus tituli Dolorosae B. V. Mariae sine ulla foundatione.

¹⁵ Kasper Bem – mieszkaniec Wolsztyna.

¹⁶ Chrystian Konrad Dziembowski właściciel Kęska.

¹⁷ Mieszczanin wolsztyński Grzegorz Misio był głównym fundatorem bractwa różańcowego (Weiss, dz. cyt., 98-99).

¹⁸ Jan Chudy – mieszczanin wolsztyński.

¹⁹ Cichy – mieszczanin wolsztyński.

Altare minus S. Rochi in capella Rosarii habet ejusdem sancti imaginem, mensam non consecratam sine fundatione. Altare minus SS. Rosarii B. V. Mariae mensam habet non consecratam. Habet erectionem anno millesimo sexcentesimo septuagesimo quarto die decima sexta Martii confectam /k. 15v/ super censu florenorum ducentorum decem a summa florenorum trium millium. Item accesserunt census unus florenorum quatuordecim a florenis ducentis per civitatem Vschovensem coram officio consulari Vschovensi feria secunda ante festum S. Luciae anno millesimo sexcentesimo nonagesimo septimo inscriptus fundationis Alberti Wierzgaj²⁰. Item alteri census florenorum septem a florenis centum coram iisdem actis per cives Vschovenses communitatis eodem actu inscriptus. Item accesserunt census a summis super horto Wątrobczyn w Ramach florenorum centum, super horto Lyczbin prope fluvium florenorum quinquaginta. Item super horto eiusdem ad lacum floreni quinquaginta. Item super super horto Kromczyn w Ramach florenorum centum. Item super braxatorio et pomario Dobronskiego florenorum centum. Item super domo Kucki florenorum centum. Item apud communitatem Wolsztynensem florenorum centum. Item in agri parte Kąt vocitatis florenorum centum. Item apud Blacha alias apud gnosos Drzewiccy. Item apud Blacha florenorum centum. Item na Ostrowkach Smiecinskich florenorum centum. Item na ogrodku penes Baran florenorum quinquaginta.

Altarista hujus altaris est adm rndus Nicolaus Bruzek²¹ rite a rndo Bernardo²² Gozdzki suffraganeo Posnanieni anno millesimo septingentesimo vigesimo tertio die decima septima Octobris ad presbyteratum ordinatus et anno eodem die nona Novembris ad hoc beneficium introductus facultate absolventi a reservatis etiam casibus sedi ordinariae instructus. Supellex istius altaris pariter commixta est cum parochiali. Habet seorsivam medietatem vesticulae argenteae et alteram /k. 16/ medietatem cupream deargentatam. Calicem unum argenteum totaliter deauratum cum patena etiam integre deaurata. Vota etiam habet sed discerni non possunt a votis aliarum imaginum. Baptisterium cum bona clausura nitida aqua baptismalis conservatur. Olea Sacra in vasculis stanneis decenter in tumba majoris altaris conservantur. Piscina prope habetur. Lampas festivitatibus et dominicis et sub tempus devotionis ardere solet. Habetur pro eadem lampade fundatio unius metretae siliginis de molendino ventili olim Martini Głodnik²³, nunc Szpitalny dicto. Renovatio SS. Sacramenti fit decima quarta die. Sacristia est nova lignea ex quo ante aliquot annos ex veteri sacristia fures fracto pariete furto multum de suppellectili ecclesiastica abstulerunt. Armaria sunt sufficientia et commoda cum mensis desuper. Bene clau-

²⁰ Albert Wierzgaj – mieszczanin wolsztyński.

²¹ Mikołaj Bruzek – altarysta bractwa różańca św., od 1723 r.

²² Bernard Gozdzki bp izauryjski, sufragan poznański 1722. Zm. przed 21 III 1725 (Nowacki, *Dzieje*, t. 2, s. 188).

²³ Marcin Głodnik mieszkaniec Wolsztyna, właściciel wiatraka i dobroczyńca szpitala.

ditur. Labrum etiam ad lavandas manus habetur tum quoque vasculum ad januam sacristiae ad aquam benedictam. Baldachinum de materja kitajka. Imagines in parietibus ecclesiae pendent sex. Vexilla sunt maiora sex, de quibus unum caeruleum sericeum novum alterum sericeum rubrum attritum. Minora duo. Cussini quatuor. Scamna non mala.

Organum in choro magnum. Organarius pro fundatatione habet liberam cocturam cerevisiae alias po pułwarku quolibet quartuali semel. Percipit etiam a confraternitatibus pro missis in quibus ludit.

Capellae sunt in hac ecclesia duae, una in qua positum est altare confraternitatis literatorum, altera in qua sunt altaria SS. Rosarii et S. Rochi. Pavimentum ligneum eget reparatione. Lacunar tabulatum. Crux portatilis, ad processiones. Figura Christi Resurgentis sculpta. Ambona nova. Campanile est in modum turris bonum in quo campanae pendent tres maiores. Quarta vero pendet in turracula tecto ecclesiae eminente, et /k.16 v/ una de campanili minor corrupta jacet in ecclesia. Tectum ecclesiae notabili eget reparatione. Ossorium bonum. Feretra duo. Pannos unaquaequae. Confraternitas habet pro cooperiendo feretro. Sepimentum caemeterii magna indiget reparatione. Schola docetur sed domus propria nondum est finita. Contubernia in hoc oppido sunt sex, quae praestant cum accensis binis facibus servitium ecclesiae sub tempus missae maioris diebus festivis.

Vicarius est unus idem qui supra, altarista SS. Rosarii. Oeconomi honesti Mathias Wolnikiewicz²⁴. Oblationes pias sacculi. Eleemosynas a pulsu campanorum pensiones percipiunt et conservant in carbona a qua unam clavim adm rndus parochus tenet alteram oeconomi qui quovis quartuali calculationem faciunt. Proventum certum haec ecclesia non habet.

Supellex ecclesiae ex argento

Monstratorium argenteum sparsim deauratum, cruces argenteae duae. Pixis una integre deaurata. Calix unus deauratus. Urceoli duo cum scutella. Thuribulum argenteum. Duo candelabra argentea. Vota argentea in summa sunt trecenta septuaginta. Cochlear parvum ad naviculam quae non habetur et est necessaria. Lampas. Ex stanno. Candelabra duodecim. Urceoli sex. Scutellae tres. Labrum ad lavandas manus. Vascula ad Olea Sacra. Lagena pro vino unam garnceam capiens. Ex altaribus eo candelabra maiora duo, minora. Candelabrum magnum pendens in medio ecclesiae. Thuribulum, campanulae ad altaria undecim. Ex aere. Ahenum in baptisterio unum de aurichalco alterum ex aere seu cupro ad portandam aquam benedictam, tertium ad conficiendas candelas.

Ex ferro instrumentum ad pinsandas hostias aliud ad excindendas particulas emuneratio duo.

²⁴ Maciej Wolnikiewicz – mieszczanin wolsztyński.

Apparamenta Ecclesiae

Cassulae ecclesiae propriae albi coloris de materia brukatella aureis floribus conspersa cum columna rubra /k.17/ de materia simili. Item de materia sericea cum aureis lineis et columna caerulea. Item de materia brukatella variis flosculis ornata cum columna rubra aureis flosculis conspersa. Item de adamaszek florisata cum columna rubra aureis flosculis conspersa. Rubri coloris. De lama cum columna alba aureis flosculis redimita. Item de adamaszek cum aureis laciniis. Item de adamaszek cum columna alba violacei coloris de atlas. Item de tercinella. Item de adamaszek cum columna rubra de tabin. Viridis coloris. De adamaszek cum columna rubra similis marteriae. Item de adamaszek cum columna rubra lacerata. Item de adamaszek cum columna caerulea de tabin. Item semisericea quadratisata cum columna viridi de adamaszek. Nigri coloris de choloserico cum columna alba. Item de choloserico cum aureis laciniis. Item de adamaszek cum viridi columna. Haec omnes casulae habent stolas et manipulos.

Altaris SSmi Rosarii. Casulae albi coloris de materia partirowa cum columna alba de lama. Item de materia sericea partirowa flosculis rubris picta cum columna rubra de adamaszek. Item de lama cum columna rubra pariter de lama rubri coloris de pilis cameli alias machaier columna alba florisata. Viridis coloris de atlas cum columna rubra de adamaszek, caerulei coloris de tabin cum columna violacea. Nigri coloris de adamaszek cum columna rubra semisericea. Item de tercinella. Omnes cum stolis et manipulis.

Altaris Literatorum solennis de materia złotogłow albi coloris cum columna rubra de lama. Item albi coloris cum sequentibus de adamaszek cum columna rubra de adamaszek. Item partyrowy cum columna rubra de złotogłow. Item de adamaszek cum columna /k. 17 v/ rubra de adamaszek. Rubri coloris de adamaszek cum columna rubra de adamaszek. Nigri coloris de tercinella, omnes cum stolis et manipulis.

Altaris SS. Angelorum Custodum. Albi coloris casulae de lama. Item partyrowy cum columna rubra de złotogłow.

Altaris S. Rochi. Casula alba in lineas desinens cum columna viridi virgulata. Omnes cum stolis et manipulis.

Dalmatica de brukatella rubra bonae duae et aliae duae laceratae semisericeae. Pluvialia albi coloris sericeum cum aureis floribus cum marginibus rubris de złotogłow. Item de atlas cum rubris marginibus flores tenentibus acupictos. Viridia duo lacerata, nigri coloris de atlas cum marginibus de adamaszek. Albae de subtilissima tela rąbek una, de tela subtili kolinskie septem, de tela ordinaria decem. Humeralia octo. Mappae omnium altarium quadraginta quatuor. Tobaliae etiam cum laceratis quatuordecem. Corporalia decem. Subcorporalia viginti. Purificatoria novemdecim. Bursae albi coloris septem. Pallae undecim. Bursae rubri coloris decem, pallae totidem. Bursa viridis una, pallae

septem. Bursae violaceae quatuor, palla una. Bursae nigrae quatuor, pallae quindecim. Vela calicum albi coloris quinque, rubri novem, viridis quinque, violacei septem, nigri novem. Velamina alias firanki viridis coloris duo, flavi duo, subcinericiis quatuor, rubri quatuor, caerulei quatuor, omnia de kitayka. Item de rąbek albae quatuor. Mancetergia novemdecem minora, majora quatuor. Item cinguli tres. Superpellicea bona quatuor. Superpelliceola sexdecem bona. Cinguli sericei duo. Antependia albi coloris de bagazyia duo, subcinericaei coloris de kitajka duo, de adamaszek album unum. Item virgultum de kitajka unum. Item caerulea de plisia unum de bagazyia duo /18/ rubri coloris de bomba unum, de atlas unum, de adamaszek unum, viridis coloris charasowe unum, flavi coloris de adamaszek unum, item de kitajka unum, de charas unum, sulphurcei coloris unum. Item viride cum partibus caeruleis contextum unum subcinericeaei coloris. Item de kitajka unum, de holoserico unum, caeruleum de muchaier unum, diversi coloris unum, nigrum unum. Tapetes quatuor. Dalmaticulae de calamaca duae. Velamina ad tria altaria Maius, Rosarii et Crucis tegenda in quadragesima partes coopertae alias kołderki de kitajka viridi duae, de charas viridis coloris tres, strophia alias bawelnice duo. Antipediolum alias fartuszek de kitajka nigri coloris. Item partes alias brety de tela alba rubris filis acu pictae septem. Panni rubri ad cooperiendas altarium quatuor mensas pates quatuor. Item ad tegendos gradus maioris altaris pannus unus. Item pro gradibus altaris S. Crucis pannus pariter ruber. Item pannus ruber super cooperiendis craticulis ante maius altare. Bursae pensiles ad infirmos duae. Sacci poenitentiales quatuordecim. Item parabantur novi duo.

Libri Ecclesiae

Missalia duo, de Requiem quatuor. Agendorum liber maior unus, minor alter. Postilla, Liber Metrices Copulatorum, Baptsatorum et Defunctorum.

Libri variorum authorum seu Bibliotheca: Disputationes Belarmini de controversis, in folio. Biblia Polonica, in folio. Postilla de Sanctis feri, in folio. Sermones Licentii, in folio. Bibliotheca Sancta Sixti Senex, in folio. Commentarii arbores, in folio. Officina Emblemata Nieszporkowicza. De de Justitia et Jure Lesci Heliodori. Historiae Warszewickiego. /18v/ Disputatio Bellarmini, in folio. Hagiologium Historiae divorum Vicellii. Pymenter Mercurii Trismegisci. Postilla Joannis Ferei. Officina Emblemata Nieszporkiewicz. Kazania Młodzianowskiego, tom pierwszy, item tom czwarty. Sermones Pomerii, omnes in folio. Et Statutum Regni Poloniae Sigismundi. Petri Reoscii decisiones. Pantheologiae Summa Raynerii Pomerium. Sermones de Beata. Sermones de Sanctis Hungarii. Wiosna Niebieska Krambskii. Constitutiones Synodi Szoldrski. Sermones de tempore Amandi. De beata visu. Loci communes gotico caractere, omnes in quarto. Senecae opera. Dionisii Gottopedi. Authorum Triennialium Rhetorices. Concionum tomus, quartus dies. Auctoritatis Ecclesiasticae Stapletoni. Francisci Toleti Summa Casuum. Postillae Joannis

Ferei. Contiones Ludovici Granatensis. Contiones sine titulo. Hieronimi Ossorii De regis institutione. Ciceronis opera Lampinii. Salustii Historiae. Sermones Petri de Palude. Concilii Tridentinae Canones. Velleius Patroculus. Raymundi Lelii opera. Patrarhae Epistolae. Orationum tomus secundus. Omnes hi in octavo. Novum Testamentum. Hebdomada Mariana. Hieronimi viduae Cromonensis.

Libri horales: Graduale, Antiphonarium, Psalterium lacerata.

Pulpitum ligneum bonum. Instrumentum musicum violia nuncupatum.

Catechismus fit diebus dominicis. Contiones habentur. Est etiam sepulcrum pro die Parasceves.

Inventarium oeconomicum pro loco

Boves duo, equi duo, vaccae duae. Oves faetosae sexdecem, aratrum, rostrum, cum omnibus requisitis. Patenae alias polmiski de stanno decem.

Proventus pro adm rndo parcho.

Habet /19/ admodum reverendus parochus agros in tres campos distinctos.

In primo campo incipiendo a villa Karpisko²⁵ est ager Płosa dictus sulcorum triginta trium, stadiorum decem inter agros praediales curiae. Item in loco Komorowo est płosa a loco Komorowska dicta, sulcorum triginta octo, stadiorum undecem, inter agros praedii curiae.

In campo secundo Za Odzierkiem nuncupato in loco ager Kąt dictus sulcorum centum quinquaginta stadiorum duorum inter virgulta alias między laskiem. Item Płosa Wielka ex opposito domus parochialis sulcorum triginta duorum, stadiorum decem, inter agros praediles curiae. Item ager Kąt za Kierchowym Luterskim sulcorum ducentorum sexaginta stadii unius gleba tota arena.

In tertio campo penes viam versus villam Dąbrowa est ager Płoska dictus sulcorum viginta quinque, stadiorum quinque, inter agros praediales curiae. Item płosa penes molendinum ventile Barsinense sulcorum sexdecem stadiorum septem. Item ager apud furcam iustitiam płoska sulcorum viginti stadiorum trium. Item ager penes Lacum Barsinensem sulcorum triginta stadiorum duorum. Item Za Stawem płosa sulcorum quadraginta sex circiter penes viam versus Dąbrowa stadiorum octo. Item in loco Przeczolek nuncupato est ager sulcorum sexaginta trium stadiorum duorum. Item w granicach Płotskich in loco noncupato sulcorum sexaginta stadiorum duorum. Item ager vocatur Kącik. Item in loco Pod Osiorkiem ager sulcorum viginti stadii unius, ex una parte silva ex altera parte Kontowska rola curiae./19v/ Item in loco Między Rowami sulcorum viginti unius stadiorum duorum, inter agros Folusznika et Chałupnika Farskiego est ager sulcorum octodeciem circiter stadiorum trium penes limites

²⁵ Karpicko wieś 1 km od Wolsztyna w kierunku Poznania.

Borsinenses. Item ager prope ipsam furcam sulcorum viginti quatuor stadium unius inter agros praediales quos villici curiae colunt. Item Za Stawem plosa sulcorum viginti quatuor stadiorum trium inter agros curiae quos ex una parte colit villicus curiae ex altera parte inquilinus Pieluszka dictus.

Prata sunt tria, unum post sepulturae locum alias Za Kierchowem Luterskim penes agrum plebanalem inter prata Swiecinskiego et Boka et Literatorum. Alterum pratum adiacet agro plebanali Wielka Plosa dicta in loco Pod Odzierkiem inter prata ab utraque parte curiae. Tertium in loco Pod Karpiską Strugą itidem inter prata curiae ab utraque parte. Sunt etiam horti unus cum pratulo in loco Pod Zwiorzyncem nuncupato. Item hortus dictus Pasternik Za Sadzawką.

Habet etiam adm rndus parochus decimam manipularem omnis grani de praedio Wolsztynii. De villa Tłoki percipit adm rndus parochus ratione decimae de aula siliginis metretas alias cwiertnie septem mensurae maioris et avenae metretas semiquatuor ejusdem mensurae Wolsztynensis. Missalia vero percipit a cmethonibus duobus per metretam siliginis ejusdem mensurae et per duos modios avenae. Item inquilini semicmethonales sex solvunt per duos medios siliginis et per unum modium avenae. De villa Berzyna. Ratione decimae percipit adm rndus parochus siliginis de aula quatuor metretas et avenae totidem. /20/ Item tres cmethones solvunt missalia per tres metretas siliginis totidemque avenae. De villa Głodno semicmethones quatuordecem dant missalia per duos modios quilibet siliginis et totidemque avenae. De molendino aquatico Ruchocensis percipit rndus parochus per duas metretas siliginis. Item de molendino Stary nuncupato percipit per metretam siliginis. Item de molendino Nowy nuncupato percipit per metretam siliginis. Item de molendino aquatili Niałecki nuncupato per metretam siliginis.

Habet etiam in domo unum inquilinum quae domus unius hipocausti et unius camerae in loco Scianki nuncupato penes horrea plebanalia et horreum Sroka Kowala. Qui inquilinus qualibet septimana per duos dies manuales operas praestat. Est etiam fundus pro domo alterius inquilini prope domum plebanalem quinquennium est uti domus haec inquilini corrui.

Domus plebanalis est restaurata in parte ante aliquot annos et novum hypocaustum pro rndo parcho exstructum antiquae domui appositum. In veteri autem domo sunt hypocausta duo maius pro familia, minus pro hospite excipiendo. Forestae parantur antiquae etenim parvum valent. Stabulum novum. Horreum novum, antiqua duo egent reparatione. Ovile novum. Pomarium penes domum a duobus partibus.

Ordinatio pro hac ecclesia.

Adm rndus parochus et rndus altaris chyrographa quam primum Actis publicis offerent et creditores eorum chyrographo principales sicut et reliquorum nondum approbatarum foundationum stringent omni meliori modo quate-

nus summas sibi in censum datas nobiles in Castro, cives in Praetorio authentice inscribant. Extractus talium inscriptionum in / 20 v/ reverendissimo Consistorio quantocius approbare curent. Tectum ecclesiae nec non sepimentum coemeterii reparare et reficere. Adm rndus parochus et enitatur domus scholae ut sine dilatione perficiatur apud aulam instet. Inventarium ecclesiae tam iurium quam supellectilis ut in libro bene compacto una cum censibus adpraesens involutis ut quam optimo ordine et distinctione inscribantur. Praescripta denique recentis Pastoralis Epistolae ut exacte observentur. Pro eo merito quo in administratione curae animarum et decoris procurandi Sponsae suae justas a Nobis recepit laudes et encomia

Fanum Lutheranum

Reperitur hic Volstinii ligneum ad triginta ulnas in longum totidemque in latum picturis adornatum ipsi autem parietes et argilla sunt coagulati. Altare habet imaginem BV Mariae Infantulum Jesum in manu gestantis superius imago Ascensionis in Coelum Christi Domini. Candelabra quatuor de stanno, gradus altaris craticulis circumsepti. Baptisterium ligneum affabre elaboratum. Campanile in modum turris cum duabus campanis mediocribus et ambona scamnis, choro parvis organis. Hoc fanum coemeterio cinctum ligneo sepimento. Fovetur Praedicans unus. Ab administratione baptismi copulationum sepulchrorum adm rndo parochus loci pro iuribus parochialibus solvunt annuatim per florenos ducentos. Titulo iurium suorum prodixerunt oblatam testamenti gnosae Barbarae Powodowska²⁶ in castro Vschovensis feria quinta post festum Purificationis B V Mariae de anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto in quo testamento fanum hoc generosa gnoso Zychlinski²⁷ legat. Item privilegium gnosi Petri Powodowski haeredis defunctae Barbarae mariti²⁸ de anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo nono die vigesima quinta Septembris manu eius subscriptum apposito sigillo nec non manu gnosi Lucae de Goray Gorayski subdapiferi terrestris Posnaniensis /21/ et Annae de Powodowo Gorayska²⁹ consortis eius subscriptum, sigilloque munitum atque magnifici Mathiae Niegolewski³⁰ vexiliferi Vschovensis manu subscriptum sigilloque roboratum.

Ordinatio pro adm rndo parochus Volsztynensi.

²⁶ Barbara Powodowska, córka Anny z Ujazdu Miękickiej, żona Wojciecha Powodowskiego. Po śmierci matki i męża w 1643 r. została właścicielką Wolsztyna. Zm. 1654 r. (S. Karwowski. *Wolsztyn i jego dziedzice*. Poznań 1911 s. 12).

²⁷ Jan Zychliński był szwagrem Barbary Powodowskiej, wyznania luteranckiego.

²⁸ Piotr Powodowski był synem Barbary i Wojciecha. Sam katolik ale szanował wszystkie decyzje matki. Zapewniał wolności nadane luteranom przez matkę (Karwowski. dz. cyt. s. 12).

²⁹ Łukasz z Goraja Gorajsko i jego żona Anna z Powodowa po 1671 r. zostali właścicielami Wolsztyna i potwierdzili przywilej Piotra Powodowskiego.

³⁰ Maciej na Niegolewie Niegolewski został właścicielem Wolsztyna w 1675 r.

Adm rndus parochus sedulo attendat ne haeretici fanum hoc aut sepimenta coemeterii dilatent vel augeant multo magis ne novum fanum aedificent in quo eum rigore obstringimus.

Ex Actis Visitationum suprapraesentati olim perillris Visitoris extractus et sigillo illustrissimi et rndmi dni Adalberti Wyskota Zakrzewski³¹ UJD custodis cathedralis vicarii in spiritualibus et officialis generalis Posnaniensis communitum.

Thomas Jągrowski³² Sacrae Regiae Maiestatis Secretarius

Apostolicus in Consistorii Generalis Posnanensis substitutus notarius mpp.

L.S³³.

Nr 2

Wizytacja kościoła szpitalnego na przedmieściu Wolsztyna

Wolsztyn, 30 X 1724

Kanonik Franciszek Libowicz opisuje kościółek Ducha Świętego beneficjum prebendyi szpitala

Or. AAP syg. AV 22 k. 105 do 106 v.

/k.105/ Visitatio capellae seu Ecclesiae
Hospitalis extra oppidum Wolsztyn
Anno Domini millesimo septingentesimo
vigesimo quatro, die 30. Octobris.

Visitatio huius ecclesiae est Nobis producta una: rndmi Mathiae Kursk³⁴ i suffraganei Posnaniensis archidiaconi Psevienis, de anno 1679, die octava Maii. Et duae reverendissimae perillustris Korzeniowski³⁵.

Ecclesia est lignea. Substructionibus, alias przyciesi agens. Bene tecta. Titulis S. Spritus. Consecrata insimul cum maiori altari per rndum Kurski suffraganeum Posnaniensem eodem die et anno visitationis. Dies anniversaria dedi-

³¹ Zakrzewski Wojciech herbu Wyskota był wikariuszem generalnym i oficjałem od 1775-1781.

³² Bliżej nie znany notariusz konsystorza poznańskiego.

³³ Piczęć opłatkowa zniszczona.

³⁴ Bp Maciej Marian Kurski sufragan poznański w latach 1659-1681 (Nowacki, *Dzieje*, t. 2, s. 188).

³⁵ Korzeniowski Teodor archidiakon pszczewski 1681-1704.

cationis est dominica immediata post festum Nativitatis B.V. Mariae. Errectionem habet per illrmm Albertum Tholibowski³⁶ epum Posnaniensem in die octava Februarii anno 1663 confectam in foliis papyraceis sex conscriptam, manu eiusdem illrmi et sigillo munitam. Jus patronatus est magistratum oppidi Wolsztynensis catholicorum.

Ad praesens praepositus huius ecclesiae est adm rndus Martinus Zakaszewski³⁷. Ad presbiteratum rite per rndm Hieronymum Wierzbowski³⁸ suffraganeum Posnaniensem ordinatus anno 1710 die 4-ta Martii et anno 1724 die 26 Maii ad hanc ecclesiam canonicè institutus, et anno eodem festo 3-tio Pentecostes ad hanc ecclesiam introductus.

Altaria in hac ecclesia sunt tria. Primum maius habens imaginem descensus Spiritus S. in apostolos. Fundationem seorsivam nullam habet. Secundum altare minus a cornu Evangelii maioris altaris, habet imaginem s. Barbarae, mensam habet non consecratam, absque fundatione. Tertium altare S. Crucis habet imaginem, mensa eius non consecrata, sine fundatione.

Tabernaculum in maiori altari, in quo SS. Eucharistiae Sacramentum solet in pixide argentea, intus totaliter et deorsis sparsim deaurata conservari. Clavis ab eo servantur in sacristia. Sacristia lignea in qua est armarium cum mensa. Labrum ad lavandas manus. /k. 105 v/

Supellex ecclesiae

Calix unus argenteus cum patena totaliter deaurata. Pyxis, de qua supra. Pacificale parvum cupreum deauratum.

Ex stanno. Candelabra sex. Urceoli duo cum scatella. Labrum ad manus, ut supra.

Ex aurichalco

Campanulae duae.

Apparamenta ecclesiae

Casulae albi coloris. Semisericea una, rubris floribus conspersa. Rubri coloris De atlas una. Item de grijzeta cum flosulis albis, cum columna flava de adamaszek, caerulei coloris. De atlas florisato, cum columna viridi. Viridis coloris. De kitajka una cum columna florisata. Nigri coloris. De atlas, cum columna alba de kitajka. Omnes cum stolis et manipulis. Alba de ordinaria tela una, alteram de subtili tela kolinskie tenetur restituere executoris imme-

³⁶ Wojciech Tolibowski, bp poznański 1655-1663. Z kopii dokument opublikował A. Weiss, *Dokument fundacji i erekcji prepozytury Ducha Świętego w Wolsztynie*, w: *Mistrz i przyjaciel. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora M. T. Zahajkiewicza*. red. J. Pałucki, Lublin 1997, s.153-162.

³⁷ Prepozyt Marcin Zakarzewski otrzymał to bebeficjum 26 V 1724 r.

³⁸ Bp Hieronim Wierzbowski, sufragan poznański 1682-1712.

diate defuncti Simonis Chrostowski³⁹ huius ecclesiae praepositi. Humeralia duo. Cingulus unus. Purificatoria octo. Corporalia novem. Subcorporalia duo. Tobalia de rąbek cum floribus albis acupicta. Item tobalia de rąbek filis sericeis et ficti argenti acupicta, Item de rąbek filis rubri serici acupicta. Mappae altarium. De tela kolinskie nova una cum laciniis. Item de talia ordinaria sex. Manutergia: minora tria. Maius unum. Bursae albis coloris cum pallis duae. Rubri coloris. Burasa cum pallis de atlas una. Violacei coloris bursae cum pallis duae. Viridis coloris. Duae sed cum pallis tres. Nigri coloris bursa cum palla una. Vela albi coloris duo de serico. Rubri coloris de serico duo. Viridis coloris de serico duo. Violacei coloris de serico unum. Nigri coloris de serico duo. Velamina alias firanki ad altare S. Barbarae duo. Antipendia de tela, in quibus flores impressi tria. Superpelliceum de rąbek unum quod R. Tarnowski⁴⁰ qua executori pie defuncti Chrostowski, acsi eiusdem defuncti propriis petiit sibi extradi, quod ex ratione praeter bonum huius ecclesiae ad eundem defunctum, ad rndmi officii decisionem remittimus.

Tapes unus. /k. 106/ Missalia duo. Item de requiem duo, Antifonaria bona. Imagines in parietibus ecclesiae pendant sex. Cussinus unus. Scamina bona. Organum in choro eget reparatione. Pavimentum semi=lateritium et semi lignum bonum. Locunar bonum. In cuno sub tecto ecclesiae pendet signans campana. Tectum ecclesiae bonum. Ossorium bonum. Sepimentum coemeterii reparandum. Praeter erectionem nullam habet obligationem pro missis.

Inventarium oeconomicum pro loco

Bos unus, vacca una faetosa. Currus unus, aratrum.

Reliquum inventarii loci illris decani Grodecensis Jacobi Odorski⁴¹ die 25 Novembris anno 1710 circa traditorem rndo defuncto Simoni Chrostowski praepositorae huius subscripsi. R. R. executores eiusdem rudi Chrostowski tenentur ad hunc extrudere iuniceam biennalem, et iuniceam faetosam. Insuper meliorationem inventarii, iuxta perscriptum ultimae Posnaniensis dioecesis sinodii.

Proventus pro praeposito

Praeter specificatos agros tres: Malarskie na Białej Gorze cum prato per olim rndum Albertum Kowalkowicz⁴² emptum, alterum per Joannem Kłapała⁴³ versus molendinum Niałcensi. Item hortum et pomarium, ac pratum, nec

³⁹ Ks. Tadeusz Chrzastowski był proboszczem szpitala w Wolsztynie, komendantem niałeckim i wolsztyńskim w latach 1712-1713 i 1720-1721.

⁴⁰ Bliżej nie znany egzekutor testamentu ks. Chrzastowskiego.

⁴¹ Ks. Jakub Odorski dziekan grodziski.

⁴² Ks. Wojciech Kowalkowicz dobroczyńca kościoła Ducha Świętego. Proboszcz w Siedlcach.

⁴³ Jan Kłapała obywatel Wolsztyna i członek władz miejskich.

non domum per Annam Wawrzynowa⁴⁴ donata ipsius in erectione. Habet etiam in bonis Wolsztyn census a mille florenis per quinque a centum. Item habet census octo florenorum, a florenis centum, a famato Bartholomeo Wyłęgała⁴⁵. Item habet census florenorum octo, a florenis centum apud famatum Ogorek⁴⁶. Item habet census apud Gasparum Pluskota⁴⁷ a florenis quinquaginta per florenis quatuor. Item trecenti floreni in agro Baranoska Płosa sunt inscripti. Item census florenorum centum et quinque, a florenis mille quingentis per magistratum Wschowiensem in castro Wschowiensi feria tertia in vigilia festi S. Michaelis anno 1677 inscriptus. Item / k. 106 v/ habet census florenorum septuaginta, a florenis mille per synagogam Grodziscensem in castro Ponsnaniensi feria secunda post festum Visitationis B. V. olim anno 1633 inscriptum.

Domus pro praeposito

Est penes ecclesiam parochialem casa, nomine non domus digna. Peni tamen septa, unius hypocausti et camaerae unius. Stabulum pro duobus iumentis. Extra civitatem vero penes ecclesiam habet domunculam per se restauratam unius hypocausti cum atriolo. Item alteram non procul ad eadem ecclesiam quam inhabitat inquilinus. Horreum unum.

Hospitale

Domus olim fuit, unius amplii hypocausti et aliquot camerarum, tenens 16. personas pauperum, ut in Visitatione perillis Swinarski⁴⁸ de anno 1641 expedita habetur.

Adpraesens collapsa iacet. Caeterum tamen hortum habet proprium ex oppositio sui, pro usu papuerum.

Ordinatio pro hac ecclesia

Adm rndus praepositus recenter ut supra institutus existens, sed nulla eversio nis spitalis rationem, siquidem dare non tenetur, ita erigendi quantocius incumbentiam ad augendum meritorum cumulum, eiusdem hospitalis. Eodem tanto firmius commendamus et duximus quanto servitionem zelum erga necessitates pauperum eiusdem reperimus. Igitur dum admus rndus praepositus sedulam navabit operam, ut quamprimum domus hospitalis ex provenientibus huiusque perceptis de horto et molendino, nec non percipiendis de immutatione et imminutione annalis pensionis de eandem molendino procurata, talis emptoris acquiriens, qui et pensionem annualem in frumento solvat, et aliquam

⁴⁴ Obywatelka Wolsztyna.

⁴⁵ Obywatel Wolsztyna.

⁴⁶ Mieszkaniec Wolsztyna.

⁴⁷ Obywatel Wolsztyna.

⁴⁸ Ks. kan. Andrzej Swinarski, wizytator.

partem pecuniae anumerit pro dicta reparatione convertendam. Nihilominus minimo intermittat seriam indagacionem aliquorum piarum donationum suppressarum, sicuti etiam de preperando proventu curam non intermittet, sed inscriptiones omnium foundationum in authenticis extractis conquiret, et tam suo locando, quam foundationum earundam manu tensione.

A. R. praepositus ergam parochiali iuxta expressam in erectione assignationem officio posidit, ultra quam non potest ad alia officia trahi cum tantum obligatus sit processionibus, et hunc officiosusus, idque diebus tantum solenioribus in ecclesia parochiali interessi, et de arbitris suo plebanum iuvandi, condige salva centeri tentatione. Denique parochi loco debitam reverentiam exhibere.

Demum praescripta recentis Pastoralis Epistolae⁴⁹ exacti ut observare pro inventialis obligatione eundem adstingimus.

Nr 3

Komorowo, 30 X 1724

Kanonik Franciszek Libowicz opisuje kościół w Komorowie

Or. AAP. sygn. AV 22 k. 107-108.

k. 107 Visitatio ecclesiae in villa Komorowo
extra oppidum Wolsztyn
anno Domini millesimo septingentesimo
vigesimo quarto, die 30-a Octobris.

Visitatio seorsiva huius ecclesiae nulla est producta nisi in extractu autentico ex Libro Beneficiorum Dioecesis Posnaniensis producto insinuaturs his formalibus Wolsztyn ecclesia tituli B.M.V.

Komorowo ecclesia S. Catharinae, utraque est de collatione dnorum de Iłowiec⁵⁰ haeredum. Item in anno 1540 die Lunae 12 mensis Aprilis est ordinatio per decretum in consistoris Posnaniensis per rmdum olim Przeczzerowski⁵¹ officialem gnalem facta, idque inhaerendo anteriori decretum illmi de Bnin Andreae⁵² episcopi, in annoque 1461 in eadam causa lato aidelieat quatenus in ecclesia Kumaroviensis unus domus parochis existens tam Volstinii quam in Komorowo alternatis festiis dominicisque diebus una vicee missam cantaret altera vero in parochiali Wolstinensi ex ea ratione quod olim permitiis haec

⁴⁹ Chodzi tu o „Epistola patoralis” kard. Bernarda Maciejewskiego.

⁵⁰ W 1510 r. Wolsztyn i Komorowo były własnością Jana i Andrzeja Iłowieckich.

⁵¹ Błędnie napisane nazwisko. Chodzi tu o ks. kan. Andrzeja Przecławskiego, wikariusza generalnego i oficjała poznańskiego w latach 1539-1544.

⁵² Andrzej Bniński bp poznański 1438-1479.

ecclesia in Komorowo exstiterit parochialis antequam in oppido altera ecclesia parochialis excitata fuerit.

Ex quibus documentis olicitur hanc ecclesiam in Komorowo ex parochiali in filialem transmutatam esse, et parochiali Wolsztynensi unitam, etiamsi instrumentum unionis seu affiliationis non habeatur.

Est ecclesia in medietate lignea, et medietate murata per modum capellae. In parte ubi est lignea prae vetustate a vermibus corrosa est. Litura etiam quae de foris ex argilla parietibus agglutinata fuit, fere tota, decidit. In murata autem parte est bona fornicata, sepulchrum muratum habens, et in ea parte creditur esse consecrata, una cum mensa. Cuius consecrationis sunt signa in parietibus, et die anniversaria dedicationis, quae solet esse dominica ultima post Pentecostem.

Haec ecclesia est tituli S. Catharinae V. et M., ut supra ex extractu in vim erectionis ex Libro Beneficiorum deducitur. /k. 107 v/.

Habentur indulgentiae plenariae pro festo eodem S. Catharinae ad huc ad sexennium durantur. Rector huius ecclesiae adpraesens est adm rndus Joannes Jackowski philosophiae doctor, qui et parochialis Wolsztynensis parochus.

Jus patronatus est magnifici Casimiri Niegolewski⁵³ capitanei Pobiedziscensis.

Altaria sunt, in parte murata, unum. Imaginem habens B.V. Mariae Immaculatae Conceptae. In parte autem lignea ecclesiae altaria tria. Maius imaginem habens S. Crucis, mensam consecratam. Altare secundum, minus SS. Trium Regum, mensam muratam consecratam habet. Tertium altare minus habet imaginem S. Annae, mensam non consecratam. Omnia hec tria altaria nullam foundationem habent, praeter altare B.V. Mariae in parte murata, videlicet censum florenorum septem a centum tymphonibus famatus Joannes Wardyga⁵⁴ civis Babimoscensis, super agro suo proprio Kał dicto, versus Krąsko⁵⁵, penes agrum Kał quondam Kaczmariski, nunc dni Zaleski przy Giecinych Smagach, coram actis Babimosciensis die 17 Aprilis anno 1705 inscriptum. Item defunctus famatus Melchior oppidianus Wolstinensis legavit in censum florenos centum pro missis legendis. Quod summa est inscribenda coram actis oppidi, et approbata procuranda in Posnaniensi Consistorio.

Sacristia lignea miserabilis, in ea mensa tantum, in qua sunt armaria duo.

Supellex ecclesiae

Ex argento. Calix argenteus intus deauratus cum patena. Item vesticula argentea, et sceptrum, et corona de imagine B.V. Mariae. Funiculus unus unionum orientalium. Item monile in quo sunt uniones 17 et specula? penes

⁵³ Kazimierz Niegolewski, właściciel Wolsztyna od 1702 r.

⁵⁴ Jan Wardyga, obywatel Babimostu.

⁵⁵ Wieś w pobliżu Babimostu.

una. Vota huc spectantia sunt in supellectili parochiali ecclesiae inter vota ibidem descripta comprehensa.

Ex stanno. Candelabra quatuor. Ex aurichaleo. Candelabra maiora duo, minora duo. Campanulae duae. Ex are. Ahenum ad aquam benedictam.

Apparamenta ecclesiae

Apparamenta ecclesiae huius destinationem non habentur, sed de matrice parochiali sumuntur. Velamina alias fieranki ad altare B.V. Mariae sunt de brukatola florisate duo. Missale unum. Ambona nullius valoris. Scamna non ad eo bona. Organum in choro bonum. Organarius de parochiali ecclesia adhibet. Pavimentum in parte ecclesiae lignea desructum fuit latericium. De parte ecclesiae murata pavimentum latericium bonum. Lacunar in lignea parte ligneum. Campanile in modum turris habeatur putridum, in quo /k. 108/ pendent campanae maiores duae, et tertia signas. Tectum ecclesiae est bonum. Ossorium computruit. Sepimentum coemeterii bonum. Oblationes et elemosynas idem percipiunt oeonomi qui et in parochiali. Ad hanc ecclesiam nullae sunt distinctae foundationes, ex quo una cum iuribus parochialibus ad ecclesiam parochialem modernam translatae. Ordinatio pro hac ecclesia applicari debet quae parochialis adscripta est.

Nr 4

Niałek, 30 X 1724

Kanonik Franciszek Libowicz opisuje kościół i beneficjum parafialne w Niałku

Or. AAP. sygn. AV 22 k. 108-109 v.
Ecclesia parochialis in villa Niałek

Visitatio huius ecclesiae producta est una perillis Andreae Swinarski de anno 1641.

Est lignea tituli S. Nicolai consecrata. Dies dedicationis dominica proxima post festum S. Michaelis celebratur. Jus patronatus haeredum in Niałek uti singula hoc praedicta visitatione probantur. Ex quo autem exiles sunt pro parochi sustentatione proventus, ideo continuo parochus Volstinensi tanquam magis vicino ecclesia haec commendari solatium. Adpraesens curam habet admrdus Volstinensis parochus.

Altaria in hac ecclesia sunt tria. Maius ligneum non consecratum. Habet imaginem B. V. Mariae sculptam. Tabernaculum in hoc altari stat ligneum bene clausum. Baptisterium ligneum non adhibetur, quia parochiani recurrunt ad

ecclesiam parochialem Wolsztynensem pro baptismo. Altare minus S. Nicolai imaginem habet cum mensa non consecrata. Pariter et alterum habens imaginem S. Laurentii. Parietes ecclesiae transparent et lacunar. Etiam tectum ex una parte scatet foraminosum. Sacristia tectum habet malum stillat, lignea. —⁵⁶ una, qua etiam servit pro mensa. Est supellex huius ecclesiae. Monstratorium argenteum parvum unum quod servatur penes ecclesiam parochialem Wolstynensem cum tota supellectili, unde evenit quod calices argentei cum patenis duo, crux argentea et pixis argentea per furtum in sacristia Wolstynensis ablata sint et perierunt. Remansit solum monstratorium et pixis aerea deargentata quae stat in tabernaculo Nialcensis propriae ecclesiae. Urceoli de stanno quatuor. Ex aere. Ahenum unum ad portandam quam./k.108 v/.

Apparamenta huius ecclesiae

Quae conservantur in parochiali Wolsztynensi: casulae albi coloris solennis de atlas cum columna caerulea florisata. Item de madselon. Item de semiserico. Rubri coloris de semiserico cum columna rubra de lama. Nigri coloris de kalamaka florisata. Item de kalamaka cum columna laneis filis acupicta. Pluviale cum flosculis argenteis cum marginibus caeruleis, aureis flosculis conspersis. Reliqua supellex mixta est cum parochiali Wolsztynensi ita ut dispersi nequeat, cum non supersint homines eius supellectilis notitiam habentes.

Ambona mala. Vexilla duo. Cussioni duo. Scamna destructa. Chorus malus sine organo. Sepulcrum muratum. Pavimentum in mediate latencium, in mediate ligneum destructum. Crux portatilis ad processiones. Christi Resurgentis figura sculpta. Campanili in modum turris non absolutae, tecto caret. Pendent campanae maiores tres, quarta signans pendet in turnicula supra tectum ecclesiae eminente. Ossorium destructum computruit. Feretrum. Coemeterium non septum. Missae per annum absolvuntur in hac ecclesia quaeque videlicet festis S. Nicolai, Laurentii, secundo die Paschatis et secundo Pentecostis et die dedicationis. Proventus pro ecclesia non sunt. Inventarium pro loco non est.

Proventus pro parcho

Est ager in tres campos divisus. In primo campo.

Est plosa u Ciernia sulcorum 26 stadiorum 11 inter agros Duninowska et praedialem curiae. Item plosa sulcorum 16 stadiorum 11 inter agros Duninowska et Kopia cmethonis.

In secundo campo. Versus drogi plosa sulcorum 30 stadiorum 11 inter Kopia et praedium curia. Item ploska sulcorum 11 stadiorum 20 inter Kopia agrum et limites.

In campo tertio. U Smuga. Ploska sulcorum 11 stadiorum 19 inter agros Simonis cmethonis et praedialem curiae. Item ibidem ploska sulcorum 11 sta-

⁵⁶ Słowo nieczytelne.

diorum 17 inter agros inquilinorum curiae et Duninoska. Habet etiam prata duo in duobus ingulis na Wielkich Ostrowach et tertium pratum in parva insula na Ostrowku Wilczym. Item quartum pratum in paludibus na Błocie. Horti sunt duo. Unus penes domum plebanalem, alter post horrea plebanale et Duninska.

De villa Niałek⁵⁷ extraditur decima manipularis videlicet quatuor sexagenae siliginis et duae sexagenae tritici et duae /k. 109/ hordei. Missalia ibidem a cmethonibus solvuntur per metretam siliginis et totidem avenae. Ex desertis vero tenetur aula.

De villa Chorzemino⁵⁸. Missalia a 4 semicmethonibus per modios siliginis et totidem avenae. Ab duobus vero cmethonibus per metretam siliginis totidemque avenae. Desertos agros aula convertit in praedium, repetenda ab eadem missalia.

De villa Reklino⁵⁹. Missalia dantur a sex cmethonibus per metretam silliginis et totidem avenae. Ex duobus desertis solvit ex aula magnifcus capitaneus Kopanicensis. Solvebat missalia in anno 1679 et pariter ex sorte sua eodem anno gnosa Lukowa ex desertis de sua sorte solvebat unam metretam silliginis et totidem avenae, ideo ex his desertis repetantur missalia.

De villa Powodowo⁶⁰. Ratione decimae manipularis solvuntur tantum floreni quinque cum evidenti parochi iniuria ex aula. Missalia extradunt sex semicmethones per modios duos silliginis et totidem avenae.

Domus parochialis et aedificia plebanalia

Est domus ruens, tecto carens, cum uno hypocausto, camera una. In qua domo habitat inquilinus. Foresta non sunt. Horreum unum bonum.

Ordinatio pro hac ecclesia

Adm rndus modernus comendarius istam ecclesiam sicut parochiali Wolsztynensi procurabit uniandam, ut maiori fervore et securitate oeconomicae hancce ecclesiam regat. Etenim ad ultionam iam ruinam redacta est, et difficile in pessimum statum reduci posset. Interea tamen proventus videlicet missalia et decimas vindicare studebit, procurato prius authentico extractu in vim erectionis ex Libro Beneficiorum Dioecesis Posnaniensis, unde informabitur de dictis et aliis proventibus. Neque etiam reparationem tectorum tam ecclesiae quam domus parochialis intermitteret. Sicuti et circumseptioni coemeterii indilati incumbet. Praescripta denique recentis Pastoralis Epistolae /k. 109 v/ exacti observabit pro suscepti regiminis obligatione, ad quam eundem obstrictum esse intendionus.

⁵⁷ Niałek wieś dziś złączona z Wolsztynem.

⁵⁸ Wieś 2 km na północ od Wolsztyna.

⁵⁹ Wieś 7 km od Wolsztyna w kierunku Zielonej Góry.

⁶⁰ Wieś 3 km od Wolsztyna w kierunku Zielonej Góry.

DIE VISITATION DER PFARREI WOLSZTYN (WOLLSTEIN) IM JAHRE 1724**ZUSAMMENFASSUNG**

Im Jahre 1724 führte der Kanoniker Franciszek Libowicz eine Visitation der Pfarrei Wolsztyn durch (Kreisstadt im westlichen Großpolen, 68 km von Grünberg). Die als Resultat der Visitation angefertigte genaue Beschreibung hat eine große Bedeutung für das Kennenlernen der gesellschaftlichen und religiösen Geschichte der Stadt und Umgebung.

In der Pfarrei existierten damals drei kirchliche Benefizien und vier Kirchen. Es waren die Pfarrei Wolsztyn mit der Stadtkirche und einer Filialkirche in Komorów, die Heiligengeistprebände mit dem Hospital sowie die Pfarrei in Niałko, in Verwaltung des Pfarrers von Wolsztyn. Die genannten Einrichtungen wurden als gesonderte administrative Einheiten beschrieben.

Übersetzt von Jolanta Janoszczuk